

**ՀԱՎԱՔԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ԽԱՂԱՂԱՊԱՀ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
(2004-2010 թթ.)**

ԺԱԿ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Հոդվածում քննարկվում են Հավաքական անվտանգության մասին պայմանագրի կազմակերպության (ՀԱՊԿ) խաղաղապահ գործունեության իրավապայմանագրային հենքը, խաղաղապահության ոլորտում ՄԱԿ-ՀԱՊԿ համագործակցության հարցերը:

Դիտարկվում է ՀԱՊԿ պատասխանատվության գոտում ռազմաքաղաքական իրադարձությունների ազդեցությունը ՀԱՊԿ անվտանգության համակարգի (որի բաղկացուցիչ մասն են նաև ՀԱՊԿ հավաքական խաղաղապահ ուժերը) հետագա զարգացման վրա: Մասնավորապես այս համատեքստում վերլուծվել է 2010 թ. Ղրղզստանում տեղի ունեցած իրադարձությունների նկատմամբ ՀԱՊԿ որդեգրած քաղաքականությունը:

Բանալի բառեր – ՀԱՊԿ, ՄԱԿ, ՀԱԽ, Ղրղզստան, Ռուսաստանի Դաշնություն, համաձայնագիր, խաղաղապահ ուժեր, մանդատ

Սառը պատերազմի ավարտին հաջորդած ժամանակաշրջանում միջազգային հարաբերությունների համակարգում խաղաղապահության դերը շարունակաբար աճեց մի շարք հակամարտությունների ծագման պատճառով:

Հաշվի առնելով ՀԱՊԿ պատասխանատվության գոտում ռազմաքաղաքական իրավիճակը, ինչպես նաև հարևան տարածաշրջաններում զարգացումները՝ ՀԱՊԿ ստեղծումից հետո խաղաղապահ ուժերի կազմավորումը և ընդհանրապես խաղաղապահ գործունեությունը այս կազմակերպության կարևոր ոլորտներից մեկը դարձավ:

2004 թ. հունիսի 18-ին Աստանայում տեղի ունեցած ՀԱՊԿ Հավաքական անվտանգության խորհրդի (ՀԱԽ) նստաշրջանում հաստատվեց ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության մեխանիզմը ձևավորելու և գործի դնելու հայեցակարգը¹: Այս փաստաթղթի ընդունումով ՀԱՊԿ-ում սկսվեց խաղաղապահ ուժերի ձևավորման գործընթացը:

¹ Տե՛ս «Концепции формирования и функционирования механизма миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности», http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_171592.html (մուտք՝ 26.07.2022):

Աստանայի նստաշրջանում Ռուսաստանի Դաշնության (ՌԴ) նախագահ Վլադիմիր Պուտինը կարևորեց նաև այն հանգամանքը, որ ՀԱՊԿ-ն պետք է ընդլայնի համագործակցությունը միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպությունների հետ, ինչպիսիք են ՄԱԿ-ը, ԵԱՀԿ-ն, ՇՀԿ-ն, ընդ որում, այդ համագործակցությունը, ըստ ՌԴ նախագահի, կարող էր ներառել գործընկերությունը խաղաղապահ գործողություններում և համատեղ աշխատանքը ահաբեկչության և այլ սպառնալիքների դեմ պայքարում²: Այսպիսով, ի սկզբանե ՀԱՊԿ-ում խաղաղապահ գործունեությունը դիտարկվեց առաջնահերթություն և միջազգային այլ կազմակերպությունների հետ համագործակցությունը զարգացնելու կարևոր ոլորտ՝ հանուն խաղաղության և անվտանգության պահպանման:

ՀԱՊԿ խաղաղապահ ուժերի ձևավորման և գործունեության համար իրավական և քաղաքական տեսանկյունից կարևոր հաջորդ քայլը կատարվեց 2007 թ. հոկտեմբերի 6-ին Դուշանբեում տեղի ունեցած ՀԱԽ նստաշրջանում՝ ՀԱՊԿ անդամ պետությունների կողմից ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության մասին համաձայնագրի ստորագրումով: Այս համաձայնագրի 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀԱՊԿ անդամ պետությունները խաղաղապահ գործողություններին մասնակցելու նպատակով ստեղծում են մշտական հիմունքներով գործող խաղաղապահ ուժեր³:

Մշտական հիմունքներով խաղաղապահ ուժեր ունենալը ՀԱՊԿ-ին հնարավորություն է տալիս արագ արձագանքելու ճգնաժամային իրավիճակներին, ինչպես նաև օժտում որոշակի առանձնահատկությամբ խաղաղապահ գործունեությունում: Միջազգային փորձը ցույց է տվել, որ խաղաղապահ գործողության արդյունավետությունը (որոշում ընդունելուց մինչև խաղաղապահ ուժերի գործադրում) կախված է նաև ժամանակի գործոնից և արագությունից: Այս դեպքում խաղաղապահ գործողությունը ունենում է կրկնակի ազդեցություն. առաջին՝ կանխվում է հակամարտության հետագա խորացումը և երկրորդ՝ որոշ դեպքերում ունենում է նաև կանխարգելիչ դեր: Օրինակ՝ ՄԱԿ-ի մանդատի ներքո խաղաղապահ գործողություններ իրականացնելու համար մարտական ստորաբաժանումներ և տեխնիկա ապահովելու մասին որոշում ընդունելու օրվանից սկսած՝ երբեմն ավելի քան 6 ամիս ժամանակ է պահանջվում⁴: Այդ պատճառով էլ ժամանակի ընթացքում ՄԱԿ-ում արդիական դարձավ խաղաղապահ ռեզերվային ուժեր ունենալու հարցը⁵: Կարծում

² Տե՛ս «Стратегический ориентир совместной работы участников ОДКБ – создание влиятельной и эффективной международной организации, способной взять на себя ответственность за безопасность и стабильность в Евразии», <http://kremlin.ru/events/president/news/31194> (մուտք՝ 26.07.2022):

³ Տե՛ս «Соглашение о миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности», <https://www.szrf.ru/szrf/doc.php?nb=102&issid=1022009006000&docid=4> (մուտք՝ 26.07.2022):

⁴ Տե՛ս «Военный персонал», <https://peacekeeping.un.org/ru/military> (մուտք՝ 27.07.2022):

⁵ Տե՛ս նույն տեղը:

ենք՝ վերոնշյալ համաձայնագիրը ստորագրելիս ՀԱՊԿ շրջանակում ուսումնասիրել և հաշվի էին առել միջազգային փորձը: Հաջորդ կարևոր խնդիրը, որը նույնպես առնչվում է արագության և ժամանակի գործոնին, խաղաղապահ գործողություն իրականացնելու մասին որոշում ընդունելու կարգն է: Համաձայն ՀԱՊԿ կանոնադրության 12-րդ հոդվածի՝ ՀԱԽ-ում որոշումները ընդունվում են կոնսենսուսով (բացի ընթացակարգայիններից): 2010 թ. դեկտեմբերի 10-ին ՀԱՊԿ կանոնադրությունում կատարված փոփոխություններից հետո ներդրվեց սահմանափակ ձևաչափով որոշում ընդունելու մեխանիզմ⁶, ինչը հնարավորություն է տալիս ՀԱՊԿ ՀԱԽ-ին ավելի ճկուն գտնվելու որոշումներ ընդունելիս:

ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության մյուս առանձնահատկությունն այն է, որ համաձայնագրով տարբեր են ՀԱՊԿ անդամ պետությունների տարածքում և ՀԱՊԿ-ի կազմում չգտնվող պետության տարածքում ՀԱՊԿ խաղաղապահ ուժերի գործողություն իրականացնելու համար մանդատ տրամադրող միջազգային ինստիտուցիոնալ մարմինները: Մասնավորապես՝ համաձայնագրի 3-րդ հոդվածով ՀԱՊԿ անդամ պետությունների տարածքում խաղաղապահ գործողություն իրականացնելու մասին որոշումն ընդունում է ՀԱՊԿ ՀԱԽ-ը՝ հաշվի առնելով անդամ պետությունների ազգային օրենսդրությունը, անդամ պետության՝ իր տարածքում խաղաղապահ գործողություն իրականացնելու մասին պաշտոնական դիմումի հիման վրա: ՀԱՊԿ-ի մեջ չմտնող պետության տարածքում խաղաղապահ գործողություն իրականացնելու մասին որոշում ընդունվում է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի որոշման հիման վրա⁷:

Համաձայնագիրը ՀԱՊԿ-ին հնարավորություն է ընձեռում խաղաղապահ գործողություն իրականացնելիս սերտորեն համագործակցելու ՄԱԿ-ի հետ: Այսպես, համաձայն 4-րդ հոդվածի՝ ՀԱՊԿ ՀԱԽ-ը անհապաղ տեղեկացնում է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին անդամ պետության տարածքում խաղաղապահ գործողություն իրականացնելու իր որոշման մասին: Ելնելով հակամարտության իրադրությունից, ծավալներից և տարածաշրջանի վրա դրա հնարավոր ազդեցությունից՝ ՀԱԽ-ը կարող է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդից խաղաղապահ գործողություն իրականացնելու լիազորություններ հայցել կամ սահմանել խաղաղապահ գործողության ընթացքի մասին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին պարբերաբար տեղեկացնելու ընթացակարգ⁸:

⁶ Տե՛ս «Устав Организации Договора о коллективной безопасности», https://odkb-csto.org/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_#/loaded (մուտք՝ 01.10.2022):

⁷ Տե՛ս «Соглашение о миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности», https://www.szrf.ru/szrf/doc.php?nb=102&issid=1022009006_00&docid=4 (մուտք՝ 26.07.2022):

⁸ Տե՛ս նույն տեղը:

Նույն՝ 4-րդ հոդվածով նախատեսված է, որ ՀԱՊԿ անդամ պետությունների սահմաններից դուրս խաղաղապահ գործողության մասին որոշում ընդունելու դեպքում ՀԱԽ-ը դիմում է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին համապատասխան մանդատ տրամադրելու հայցով⁹:

Վերլուծելով ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության մասին համաձայնագրի վերոնշյալ հոդվածները, ինչպես նաև միջազգային համագործակցության զարգացմանն ուղղված ՀԱՊԿ քաղաքականությունը՝ ակներև է դառնում ՄԱԿ-ի հետ համագործակցության կարևորությունը, որում խաղաղապահությունն առաջնահերթություններից է, ինչն արտացոլվեց նաև 2010 թ. մարտի 2-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի ընդունած 64/256 բանաձևում¹⁰: Բանաձևի նախագիծը ներկայացնելիս ՌԴ ներկայացուցիչ Վ. Չուրկինը իր ելույթում ՄԱԿ-ՀԱՊԿ համագործակցության համատեքստում նշեց նաև, որ ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության ձևավորվող մեխանիզմը դյուրացնում է նրա ներուժի օգտագործումը խաղաղապահ գործողություններում, այդ թվում՝ ՄԱԿ-ի հովանու ներքո¹¹: Վերոնշյալ բանաձևի ընդունմանը հաջորդեց 2010 թ. մարտի 18-ին ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Պան Գի Մունի և ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղար Նիկոլայ Բորդյուժայի կողմից երկու կազմակերպությունների քարտուղարությունների միջև համագործակցության մասին համատեղ հռչակագրի ստորագրումը¹²:

ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության համար լուրջ փորձություն էին 2010 թ. Ղրղզստանում տեղի ունեցած իրադարձությունները, քանի որ ՀԱՊԿ-ն որոշակիորեն ներգրավվեց այդ գործողություններում:

Մասնավորապես, Ղրղզստանում ներքաղաքական իրավիճակից ելնելով՝ 2010 թ. ապրիլի 8-ին ՌԴ նախագահ Դմիտրի Մեդվեդևի (ՀԱՊԿ ՀԱԽ նախագահ) հանձնարարությամբ ՀԱՊԿ քարտուղարության ներկայացուցիչները գործուղվեցին Բիշքեկ՝ իրավիճակն ուսումնասիրելու և անհրաժեշտ կապեր հաստատելու նպատակով¹³:

Նշենք, որ 2010 թ. ապրիլի 8-ի դրությամբ, ըստ հրապարակված տեղեկությունների, բախումների հետևանքով զոհվել էր 75 մարդ, ավելի քան 1400-ը վիրավորվել: Ընդդիմության կողմից ստեղծված ժամանա-

⁹ Տե՛ս նույն տեղը:

¹⁰ Տե՛ս «64/256. Cooperation between the United Nations and the Collective Security Treaty Organization» <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/477/19/PDF/0947719.dpf?OpenElement> (մուսք՝ 04.08.2022):

¹¹ Տե՛ս «A/64/PV.74 General Assembly Sixty-fourth session, 74th plenary meeting Tuesday, 2 March 2010, 3 p.m. New York, Official Records», <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/10/255/17/PDF/N1025517.pdf?OpenElement> (մուսք՝ 04.08.2022):

¹² Տե՛ս «Совместная декларация о сотрудничестве между секретариатами Организации Объединенных Наций и Организации Договора о коллективной безопасности», https://www.odkb-csto.org/documents/documents/sovместnaya_deklaratsiya_o_sotrudnichestve_mezhdu_sekretariatami_organizatsii_obedinennykh_natsiy_i_#/loaded (մուսք՝ 04.08.2022):

¹³ Տե՛ս «О направлении представителей ОДКБ в Киргизию», https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/integracionnyie-strukturnye-prostranstva-sng/odkb/1691843/ (մուսք՝ 07.08.2022):

կավոր կառավարությունը հայտարարել էր, որ ցրում է խորհրդարանը և ստանձնում պաշտոնանկ արված նախագահ Կուրմանբեկ Բակիևի և նախկին նախարարների կաբինետի գործառույթները¹⁴:

2010 թ. ապրիլի 15-ին, համաձայն մամուլի տեղեկատվության, Կ. Բակիևը ստիպված հեռացավ Ղրղզստանից¹⁵: Սակայն ՀԱՊԿ-ն այն-տեղ որևէ ուժային միջամտություն չարեց:

2010 թ. ապրիլի 23-ին Ալմա-Աթիում ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղար Ն. Բորդյուժան ըստ էության տվեց ՀԱՊԿ որդեգրած քաղաքականության բացատրությունը՝ ընդգծելով, որ Ղրղզստանում տեղի ունեցած իրադարձությունները այդ երկրի ներքին գործն են, և որ արտաքին միջամտություն չի եղել: ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարը նշեց, որ Ղրղզստանում հակամարտության կարգավորման գործում ՀԱՊԿ ռազմական ներուժն օգտագործելու պատճառ չի տեսնում, բայց խնդրի կարգավորումից ՀԱՊԿ-ն չի խուսափում: Միաժամանակ ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարը հայտնեց, որ ՀԱՊԿ-ն պետք է օգնի Ղրղզստանին կարգավորելու իրավիճակը և ապահովելու կայունություն: Նա հավելեց, որ ապրիլի 8-ից այնտեղ աշխատել է ՀԱՊԿ քարտուղարության խումբը, որը գնահատել է իրավիճակը, հանդիպել բոլոր քաղաքական ուժերի, կուսակցությունների, միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ¹⁶:

Անդրադառնալով ՀԱՊԿ ռազմական ներուժի օգտագործման հնարավորությանը՝ Ն. Բորդյուժան ընդգծեց, որ ՀԱՊԿ-ն իր ռազմական գորակազմը Ղրղզստանի տարածք կնստցնի միայն այն դեպքում, եթե դա լինի քաղաքականապես արդարացված և ՀԱՊԿ ՀԱԽ-ի համաձայնությամբ¹⁷:

Կենտրոնասիական այս հանրապետությունում տեղի ունեցող իրադարձությունների վերաբերյալ ՀԱՊԿ դիրքորոշումն ավելի հստակեցվեց 2010 թ. մայիսի 8-ին Մոսկվայում տեղի ունեցած ՀԱՊԿ-ի ոչ պաշտոնական գագաթնաժողովում, որտեղ անդամ պետությունների ղեկավարները քննարկեցին Ղրղզստանում տիրող վիճակը և ընդունեցին հայտարարություն՝ արձանագրելով, որ այնտեղ տեղի է ունեցել հակասահմանադրական ճանապարհով իշխանափոխություն, և ՀԱՊԿ անդամ պետությունների ղեկավարները այդ իրադարձությունները դիտում են որպես Ղրղզստանի Հանրապետության ներքին գործ միաժամանակ անհրաժեշտ են համարում Ղրղզստանի Հանրապետության

¹⁴ Տե՛ս «В Бишкек вылетел заместитель генсека Организации Договора о коллективной безопасности», https://odkb-csto.org/news/smi/v_bishkek_vyletel_zamestitel_genseka_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti/#loaded (մուտք՝ 07.10.2022):

¹⁵ Տե՛ս «Кыргызстан: Курманбек Бакиев вылетел из Джалал-Абада на военном самолете в неизвестном направлении», <https://fergananews.com/news.php?id=14496&mode=snews> (մուտք՝ 07.10.2022):

¹⁶ Տե՛ս «Бордюжа: ОДКБ не будет задействовать силовой потенциал в Киргизии», https://odkb-csto.org/news/smi/bordyuzha_odkb_ne_budet_zadeystvovat_silovoy_potentsial_v_kirgizii_/#loaded (մուտք՝ 25.08.2022):

¹⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

ժողովրդին ցուցաբերել մարդասիրական և այլ օգնություն երկրում իրավիճակը արագորեն կայունացնելու համար¹⁸:

Սա ՀԱՊԿ պաշտոնական դիրքորոշումն էր և գնահատականը Ղրղզստանում տեղի ունեցած իրադարձություններին: Այս համատեքստում մայիսի 12-ին ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարը հաստատեց, որ Ղրղզստանի նախագահ Կ. Բակիևը խնդրել է ՀԱՊԿ անդամ պետությունների ղեկավարներին Ղրղզստան գործ ուղարկել, սակայն մայիսի 8-ին տեղի ունեցած ոչ պաշտոնական գազաթնաժողովի ընթացքում այդ հարցը չի քննարկվել¹⁹:

2010 թ. հունիսի 10-ից Ղրղզստանի հարավում իրավիճակը կրկին սրվեց, և միջերկիկ բախումներ սկսվեցին²⁰: Հունիսի 12-ին, մամուլում հրապարակված տեղեկության համաձայն, Ղրղզստանի անցումային շրջանի նախագահ, ժամանակավոր կառավարության ղեկավար Ռոզա Օթունբաևան խնդրեց ՌԴ Դ. Մեդվեդևին ռուսաստանյան խաղաղապահ ուժեր ուղարկել Ղրղզստան²¹: ՌԴ նախագահը նույն օրը հանձնարարեց ՌԴ առողջապահության և սոցիալական զարգացման, արտակարգ իրավիճակների նախարարներին մարդասիրական օգնություն ցուցաբերել Ղրղզստանին, ինչպես նաև որպես ՀԱՊԿ ՀԱԽ-ի նախագահ հանձնարարեց անդամ պետությունների Ավտանդության խորհուրդների քարտուղարների խորհրդակցություններ անցկացնել հավաքական արձագանքման միջոցառումներ մշակելու վերաբերյալ: Դ. Մեդվեդևը խորհրդակցությունների շարք անցկացրեց նաև Ղազախստանի նախագահ Նուրսուլթան Նազարբաևի և ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղար Ն. Բորդյուժայի հետ: Միաժամանակ պաշտոնական Մոսկվան հայտարարեց, որ մտադիր չէ խաղաղապահներ ուղարկել Ղրղզստան²²: Չի բացառվում, որ ՌԴ-ն խուսափեց խաղաղապահներ ուղարկել Ղրղզստան Արևմուտքի հետ հնարավոր լարվածությունից գերծ մնալու համար: Այդուհանդերձ, թե՛ երկկողմ, թե՛ ՀԱՊԿ շրջանակներում ՌԴ-ն շարունակեց իրավիճակի կայունացման ուղղությամբ ակտիվ շփումները Ղրղզստանի նոր իշխանությունների հետ:

¹⁸ St`u «Заявление Глав государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности – Республики Армения, Республики Беларусь, Республики Казахстан, Российской Федерации, Республики Таджикистан, Республики Узбекистан о ситуации в Кыргызской Республике», <https://www.odkb-csto.org/documents/statements/zayavlenie-glav-gosudarstv-chlenov-organizatsii-dogovora-o-kollektivnoy-bezopasnosti-respubliki-arme/> #loaded (մուսք` 26.07.2022):

¹⁹ St`u «Бордюжа: ОДКБ не обсуждала предложение Бакиева ввести войска в Киргизию», https://odkb-csto.org/news/smi/bordiyuzha_odkb_ne_obsuzhdala_predlozhenie_bakieva_vvesti_voyska_v_kirgiziyu/#loaded (մուսք` 26.07.2022):

²⁰ St`u «Киргизия: в Оше - межнациональный конфликт», <https://www.svoboda.org/a/2068305.html> (մուսք` 08.10.2022):

²¹ St`u «Правительство Киргизии обратилось к РФ за миротворческой помощью», <https://ria.ru/20100612/245434882.html>, տե՛ս նաև «Роза Отунбаева: дай бог, получим положительный ответ от России», <https://www.kommersant.ru/doc/1387772> (մուսք` 08.10.2022):

²² St`u «Дмитрий Медведев получает подробную информацию о ситуации в Киргизии», <http://kremlin.ru/events/president/news/8031> (մուսք` 06.09.2022):

Հունիսի 13-ին Դ. Մեդվեդևը Ռ. Օթունբանայի հետ հեռախոսագրույցում քննարկեց Ղրղզստանի ներքաղաքական իրավիճակը ՌԴ նախագահը վերջինիս հայտնեց, որ հանձնարարել է անցկացնել ՀԱՊԿ անդամ պետությունների Անվտանգության խորհուրդների քարտուղարների խորհրդակցություն, որին մասնակցելու է նաև Ղրղզստանի ներկայացուցիչը²³: Հունիսի 14-ին նախագահ Դ. Մեդվեդևը ՌԴ Անվտանգության խորհրդի քարտուղար Նիկոլայ Պատրուշևի և ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղար Ն. Բորդյուժայի հետ քննարկեց իրավիճակը Ղրղզստանում: Ն.Պատրուշևը ՌԴ նախագահին հայտնեց, որ ՀԱՊԿ անդամ պետությունների Անվտանգության խորհուրդների քարտուղարների խորհրդակցության արդյունքում մշակվել է միջոցառումների նախագիծ, որը կողարկվի ՀԱՊԿ անդամ պետությունների ղեկավարներին և նրանց կողմից հաստատվելու դեպքում կիրականացվեն իրավիճակի կարգավորմանն ուղղված միջոցառումներ: Իր հերթին Ն. Բորդյուժան պարզաբանեց, որ խոսքը առաջին հերթին Ղրղզստանի իրավապահ մարմիններին հրատապ օգնություն ցուցաբերելու մասին է, քանի որ այնտեղ բավականաչափ ուժեր կան, բայց չկան բավարար քանակով հատուկ միջոցներ և հատուկ տեխնիկա, ուղղաթիռներ, ցամաքային տրանսպորտ և այլն: ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարի կարծիքով՝ այդպիսի օգնությունը կնպաստի անկարգությունները դադարեցնելուն և կարգուկանոնը վերականգնելուն²⁴:

Արդեն հունիսի 17-ին Ղրղզստանի Հանրապետության Անվտանգության խորհրդի քարտուղար Ալիկ Օրոզովը հայտնեց, որ ՀԱՊԿ անդամ պետությունների ղեկավարները հաստատել են ՀԱՊԿ անդամ պետությունների Անվտանգության խորհուրդների քարտուղարների առաջարկած՝ Ղրղզստանի հարավում իրավիճակի կայունացման պլանը, իսկ Բելառուսը խոստացել է այն հաստատել հունիսի 17-ին²⁵: Նույն օրը հայտնի դարձավ նաև, որ Ղրղզստանը հետ է կանչել երկիր խաղաղապահ ուժեր մտցնելու վերաբերյալ իր դիմումը²⁶: Այս իրադարձություններին հաջորդած ժամանակաշրջանում ՀԱՊԿ-ում շարունակեցին ուշադիր հետևել Ղրղզստանի ներքաղաքական իրավիճակին:

2010 թ. օգոստոսի 20-ին Երևանում տեղի ունեցավ ՀԱՊԿ անդամ

²³ St' u «Телефонный разговор с главой временного правительства Киргизии Розой Отунбаевой», <http://kremlin.ru/events/president/news/8035> (մուտք՝ 07.10.2022):

²⁴ St' u «Встреча с Секретарём Совета Безопасности Николаем Патрушевым и генеральным секретарём ОДКБ Николаем Бордюжей», <http://kremlin.ru/events/president/news/8043> (մուտք՝ 08.10.2022):

²⁵ St' u «Главы государств ОДКБ, кроме белорусского лидера, уже одобрили план стабилизации ситуации на юге Кыргызстана, предложенный им секретарями Совета безопасности», <https://24.kg/archive/ru/osh/76842-glavy-gosudarstv-odkb-krome-belorusskogo-lidera.html/> (մուտք՝ 26.09.2022):

²⁶ St' u «**Бордюжа**: речь об отправке в Киргизию миротворцев не идет», https://odkb-csto.org/news/smi/bordyuzha_rech_ob_otpravke_v_kirgiziyu_mirotvortsev_ne_idet/#loaded (մուտք՝ 07.10.2022):

պետությունների ոչ պաշտոնական հանդիպում, որտեղ քննարկվեցին նաև Ղրղզստանի իրադարձությունները: Այստեղ ՌԴ նախագահ Դ. Մեդվեդևը իր ելույթում նշեց, որ իրենք բաց քննարկել են, թե ինչ է տեղի ունեցել Ղրղզստանում, և ինչ դասեր պետք է քաղել դրանից, ինչպես կարող են օգնել այդ պետությանը, և ինչ անել, որ այնտեղ արդյունավետ գործեն պետական կառույցները²⁷: Նույն օրը ՌԴ նախագահը հանդիպեց նաև Ղրղզստանի նախագահ Ռ. Օթունբաևայի հետ: Վերջինս նշեց, որ ՀԱՊԿ շրջանակում քննարկել են Ղրղզստանի ճգնաժամին առնչվող հարցեր ընդգծելով, որ չորս ամիսներին մշտապես զգացել են Ռուսաստանի աջակցությունը²⁸:

2010 թ. սեպտեմբերի 27-ին ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղար Ն. Բորդյուժան, անդրադառնալով Ղրղզստանի հարավում ստեղծված իրավիճակը կարգավորելու համար խաղաղապահ ուժեր ուղարկելու մասին հարցին, նշեց, որ ժամանակը ցույց տվեց, որ ճիշտ որոշում էր ընդունվել, քանի որ Ղրղզստանում հակամարտությունը ներքին քաղաքական պայքար էր, և ՀԱՊԿ-ն չցանկացավ իր վրա վերցնել ոստիկանական գործառույթներ ու միջամտել այլոց քաղաքական գործընթացներին²⁹:

Անդրադառնալով Ղրղզստանի իշխանություններին ցուցաբերած օգնությանը՝ ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարը նշեց, որ ձեռնարկվել են մի շարք քայլեր գործնական օգնություն ցուցաբերելու ուղղությամբ՝ անկարգությունների կազմակերպիչների որոնում, համագործակցության համակարգում՝ Աֆղանստանից ահաբեկչական խմբավորումների գործունեությունը զսպելու համար և այլն³⁰:

Թե ինչու ՀԱՊԿ-ն խաղաղապահ ուժեր չուղարկեց Ղրղզստան, ավելի ուշ՝ 2013 թ., դրա պատճառներից մեկը անուղղակիորեն նշեց նաև ՀԱՊԿ գլխավոր քարտուղարի տեղակալ Վալերի Մեմերիկովը: Վերջինիս դիտարկումից կարելի է եզրակացնել, որ Կ. Բակիևը, լինելով Ղրղզստանի օրինական նախագահ, իշխանությունից հեռացվել էր ժողովրդական հուզումների միջոցով, այդ իսկ պատճառով ՀԱՊԿ անդամ պետությունների ղեկավարներին Ղրղզստան գործ ուղարկելու վերաբերյալ նրա խնդրանքը օրինականության խնդիր ուներ, մյուս կողմից՝ Ղրղզստանում ժամանակավոր կառավարությունը իշխանությունը գրավել էր առանց ազգային օրենսդրության ընթացակարգերի պահպանման, հետևաբար այստեղ ևս օրինականության խնդիր կարող էր ծագել³¹:

²⁷ Տե՛ս «Заявления для прессы по итогам неформальной встречи глав государств ОДКБ», <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/8702> (մուտք՝ 26.09.2022):

²⁸ Տե՛ս «Встреча с Президентом Киргизии Розой Отунбаевой», <http://kremlin.ru/events/president/news/8703> (մուտք՝ 04.10.2022):

²⁹ Տե՛ս «ОДКБ: Мы не Варшавский договор», <https://inosmi.ru/20100927/163215832.html> (մուտք՝ 05.10.2022):

³⁰ Տե՛ս նույն տեղը:

³¹ Տե՛ս «Заместитель Генерального секретаря ОДКБ Валерий Семериков выступил с основным докладом на 1-й Международной конференции ОДКБ по миротворческой деятельности», https://odkb-csto.org/news/news_odkb/zamestitel_generalnogo_sekretarya_odkb_valeriy_semerikov_

2010 թ. գարնան-ամռան ընթացքում Ղրղզստանի ներքաղաքական զարգացումները որոշակիորեն ազդեցին ՀԱՊԿ հետագա գործունեության վրա, ինչի մասին է վկայում 2010 թ. դեկտեմբերի 10-ին Մոսկվայում կայացած ՀԱՊԿ ՀԱԽ-ի նստաշրջանը, որտեղ ՌԴ նախագահը հայտարարեց, որ Ղրղզստանի իրադարձությունները հստակ ցույց տվեցին անհրաժեշտ է բարձրացնել ՀԱՊԿ արդյունավետությունը ժամանակակից մարտահրավերներին հակազդելու գործում: Դ. Մեդվեդևը նշեց, որ հենց այդ նպատակով էլ Երևանում որոշումներ են կայացվել փոփոխություններ կատարելու ՀԱՊԿ կանոնադրական փաստաթղթերում³²: Միաժամանակ նա հայտնեց, որ ավարտվում է կազմակերպության խաղաղապահ ուժերի կազմավորումը՝ բաղկացած 3500 մարուց. նախապատրաստական աշխատանքներ են տարվում խաղաղապահ գործողություններ իրականացնելու³³:

Մոսկովյան նստաշրջանում ընդունվեց նաև հայտարարություն ՀԱՊԿ խաղաղապահ ուժերի մասին, որտեղ նշվում էր, որ ՀԱՊԿ անդամ պետությունները միջազգային և տարածաշրջանային անվտանգության ամրապնդման նպատակով ՄԱԿ-ի խաղաղապահ գործունեությանն աջակցելը համարում են ՀԱՊԿ հրատապ խնդիրներից մեկը³⁴:

Վերոնշյալ նստաշրջանում ստորագրվեց ՀԱՊԿ հավաքական անվտանգության համակարգի ուժերի և միջոցների կազմավորման և գործունեության կարգի մասին համաձայնագիրը, ըստ որի՝ իրավական առումով ՀԱՊԿ հավաքական անվտանգության համակարգի ուժերի և միջոցների կազմի մեջ ներառվեցին նաև հավաքական խաղաղապահ ուժերը³⁵:

Ամփոփելով նշենք, որ ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության համար ստեղծված իրավապայմանագրային հենքը մի շարք առավելություններ է տալիս ՀԱՊԿ-ին խաղաղապահ գործունեություն իրականացնելիս: ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության մասին համաձայնագիրը ամբողջովին հնարավորություն էր տալիս 2010 թ. Ղրղզստանի իրադարձությունների ժամանակ խաղաղապահներ ուղարկել այս հանրապետություն, սակայն ՀԱՊԿ-ն ձեռնպահ մնաց խաղաղապահ ուժեր ուղարկելուց, ինչը հիմնականում բացատրվեց այդ երկրի ներքին գործերին չմիջամտելու քաղաքականությամբ: Այս մոտեցումը հետագայում իրավական առումով ամրագրվեց 2010 թ. դեկտեմբերի 10-ի Մոսկ-

vystupil_s_osnovnym_dokladom_na_1_y_mezhdun/#loaded(մուտք՝ 10.10.2022):

³² 2010 թ. դեկտեմբերի 10-ի ՀԱՊԿ ՀԱԽ նստաշրջանում ստորագրված փաստաթղթերի մասին մանրամասն տե՛ս «Сессия СКБ “Москва - декабрь 2010”», <https://odkb-csto.org/session/2010/session2010/#loaded> (մուտք՝ 05.10.2022):

³³ Տե՛ս նույն տեղը:

³⁴ Տե՛ս նույն տեղը:

³⁵ Տե՛ս «Соглашение о порядке формирования и функционирования сил и средств системы коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности», <https://szrf.ru/szrf/doc.php?nb=102&issid=1022013005000&docid=9> (մուտք՝ 10.10.2022):

վայի նստաշրջանում, Հավաքական անվտանգության մասին պայմանագրում, մասնավորապես՝ 4-րդ հոդվածում կատարված փոփոխությանը, իսկ ընդհանուր առմամբ այս նստաշրջանում ստորագրված փաստաթղթերը ՀԱՊԿ-ի համար փուլային նշանակություն ունեցան:

Մյուս կողմից՝ վերը նշված զարգացումները կարևոր հիմք դարձան հետագայում նորովի գնահատելու ՀԱՊԿ խաղաղապահ գործունեության ներուժը անդամ պետությունների առջև ծառայած մարտահրավերներին դիմակայելու ասպարեզում:

ЖАК МАНУКЯН – Особенности миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности (2004-2010 гг.). – Статья посвящена анализу договорно-правовой базы миротворческой деятельности Организации Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), вопросам сотрудничества ООН-ОДКБ в миротворческой сфере.

В статье рассматривается влияние военно-политических событий, произошедших в зоне ответственности ОДКБ, на дальнейшее развитие системы коллективной безопасности ОДКБ (составной частью которой являются и Коллективные миротворческие силы ОДКБ). В этом контексте, в частности, исследуется политика ОДКБ в отношении событий, происходивших в Кыргызстане в 2010 г.

Ключевые слова: *ОДКБ, ООН, СКБ, Кыргызстан, Российская Федерация, соглашение, миротворческие силы, мандат*

ZHAK MANUKYAN – Collective Security Treaty Organization Peacekeeping Specifics (2004-2010). – The article refers to the legal basis of the Collective Security Treaty Organization (CSTO) peacekeeping, UN-CSTO cooperation issues in the peacekeeping sphere.

An attempt has been made to examine the influence of military and political developments in the CSTO zone of responsibility on the further development of the CSTO collective security system (including CSTO Collective Peacekeeping Forces as its constituent part). In this context particular attention is paid to the CSTO policy towards the events in Kyrgyzstan in 2010.

Key words: *CSTO, UN, CSC, Kyrgyzstan, Russian Federation, agreement, peacekeeping forces, mandate*